

LA PROBLEMÀTICA DE LA INVESTIGACIÓ PREHISTÒRICA AL MARESME

INTRODUCCIÓ.

Vers el 1983, mentre col·laborava en unes excavacions, en Josep Tarrús i Galter, conservador del Museu Arqueològic de Banyoles, va comentar que el Maresme encara representava una incògnita pel que fa al període prehistòric. No només es referia a què les troballes catalogades fins a llavors resultaven ser poques comparant-les amb altres zones de Catalunya, sinó també al camp d'estudi que s'obria al nostre davant, amb dubtes i preguntes a resoldre. El Maresme encara tenia quelcom que aportaria a la prehistòria catalana.

Ha transcorregut el temps des de llavors, i a hores d'ara el camp de la prehistòria al Maresme ha donat unes passes molt tímides (segona campanya d'excavacions als *Rocs de Sant Magí* o *Castellàs* el 1986, la campanya d'excavació del *Cau de la Serra Polsaruda*, 1989-1990, ...). Repensant altre cop aquella observació que féu Josep Tarrús, he intentat exposar els punts claus que han frenat, limitat i/o infravalorat la seva investigació per una banda; per l'altra, esbrinar quina és la posició actual dels coneixements sobre la prehistòria d'aquí, i per últim esbossar com es podria potenciar i rendibilitzar el que encara pot dir el Maresme sobre aquest període.

No crec que aquesta sigui una comunicació definitiva, ans al contrari, m'agradaria que provoqués una actitud crítica a fi de promoure als estudiosos una nova disposició, més positiva, sobre les possibilitats de la nostra comarca, ja que també penso que encara resta molt a donar a conèixer sobre la seva prehistòria.

CONDICIONANTS DE LA INVESTIGACIÓ PREHISTÒRICA AL MARESME.

Hi ha una sèrie de punts clau en el desenvolupament i construcció que han marcat i marquen la investigació prehistòrica a la comarca; els factors tenen dues vertents bàsiques, les inherents a la història de la comarca i les humanes, referint-nos en aquest aspecte als investigadors o grups locals.

D'entrada, es distingeixen tres menes de factors inherents a la història comarcal que dificulten la investigació.

En primer lloc, el Maresme ha estat una àrea d'intensa població especialment a partir de la iberització i la romanització de la comarca. Prèviament, però, tenim

notícies esparses de poblament d'unes quantes fases culturals, l'abundositat de jaciments previs a la iberització declina espectacularment. No s'ha esbrinat encara prou bé a què respon aquesta situació. Tant potser que sigui per una real escassetat de poblament al període prehistòric (causat per una escassa pressió demogràfica d'altres territoris o bé una situació geològica adversa, etc...), com també la no troballa d'aquesta mena de vestigis ve donada per llur destrucció en períodes posteriors, o bé per una manca de recerca sistemàtica continuada. També caldria pensar en una combinació de baixa habitabilitat de l'àrea, junt amb una destrucció de jaciments i manca de recerca. Queda clar que la diferència quantitativa de jaciments entre els períodes històric i prehistòric és un fet, i el seu motiu és encara una incògnita.

En segon lloc, i centrant-nos en les troballes localitzades del període prehistòric, constatem que la prehistòria moderna té més vestigis respecte a moments més reculats. Així, jaciments paleolítics brillen per la seva absència, a tot estirar s'han trobat vestigis aïllats de materials que tenen un origen dubtós, com per exemple la destal del Sot de l'Aigüerol (límit Mataró-Argentona; Lleonart, 1977 i Carta de Vestigis, 1977). Es pot pensar que quan més antiga és una troballa menys probabilitats tenia d'arribar a les nostres mans, si més no, en condicions òptimes de conservació.

En tercer lloc, segons la ubicació dels jaciments hi ha diferents tipus de problemàtica. La concentració muntanyosa dels vestigis, a vegades a llocs un xic inaccessibles, dificulta el treball i l'estudi, sense oblidar que la recerca a muntanya és força sacrificada, i actualment si es donen a conèixer nous jaciments és mercès a troballes casuals (per exemple, la roca gravada de Parpers). A la plana no resulta més fàcil trobar jaciments. Principalment la contínua ocupació del sòl, que actualment s'està incrementant a marxes forçades, és causa de la desaparició de jaciments. Per altra banda, també cal esperar cops de sort. És el cas de ca l'Estrada, on es descobrí una necròpoli de la cultura dels *Camps d'Urnes*, a resultes de fer uns pous d'aigua de profunditat considerable (17-23 metres). També s'ha de recordar que pel fet que les troballes prehistòriques siguin anteriors a altres jaciments més moderns, no implica necessàriament que s'hagin de trobar a grans profunditats, també l'erosió natural i/o humana ha provocat l'arranament a nivell de superfície dels jaciments.

Quant al factor humà que incideix en l'evolució dels coneixements de la prehistòria maresmenca, podem distingir entre el passat i el present.

En general la troballa de vestigis coneguts es concentra durant el període dels anys 20 al 50 d'aquest segle, i la majoria foren catalogats pels Srs. Ribas, Estrada, Galera, Pons i Guri, etc. Sense posar en dubte la seva responsabilitat i gran mèrit en la seva tasca, hem de tenir en compte les poques eines de treball que disposaven i l'estat de coneixements del moment en què treballaren. Ara per ara, i a la llum de les necessitats actuals, algunes troballes de llavors resten de vegades amb un valor informatiu insuficient, plantejant-se nous dubtes sobre aquells jaciments.

És ben veritat que existeixen jaciments que han estat de sort, com per exemple *El Castellàs* o *Rocs de Sant Magí* (Sant Andreu de Llavaneres). Fruit d'una recerca

de les darreries dels anys 60 (Lleonart, 1971) amb el pas del temps, l'esforç i la voluntat de l'equip de Prehistòria de la SAMCM, així com del grup d'Història Local de Llaveneres, han promogut la protecció i reexcavació del jaciment a fi de poder aclarir el seu sentit, evitant que es malmetés per sempre i ajudant a donar-li una nova significació arqueològica (Lleonart, 1982-83, Bosch i Miró, 1991).

Però la gran majoria dels jaciments descoberts fa temps no han tingut tanta bona fortuna com l'exemple abans citat i, per tant, quan més anys faci que es descobrí la troballa, més difícil resulta recuperar-ne la informació i reconvertir-la als coneixements actuals, de tal manera que alguns d'aquests jaciments restaran muts i amb incògnites irresolubles.

Un altre factor és l'activitat dels grups de recerca i les àrees d'influència, tant en èpoques passades com actualment, que incideix en la localització de vestigis. Per exemple, entre els anys 20 i 50, el Sr. Galera donà a conèixer troballes del límit sud del Maresme, mentre Ribas publicà sobre Cabrera, Vilassar, Mataró, Argentona, Òrrius, Dosrius, Banyamars, Llaveneres, etc...; el Sr. Estrada, bo i concentrant-se en el Vallès Oriental, també féu recerca als límits occidentals de la comarca; Pons i Guri documenta de forma migrada algunes troballes a l'Alt Maresme... Actualment la situació no ha millorat gaire més, es tenen notícies de grups locals d'Alella, Premià de Dalt, Sant Andreu de Llaveneres, Arenys de Mar i de Munt, Vallgorguina, ... que fan recerca o bé intenten conservar el que es coneix. I a resultes de tot això, continuem, a hores d'ara, trobant-nos amb la realitat que la meitat sud del Maresme, malgrat que el nombre de troballes no és espectacular, sí té més representació arqueològica que el nord, creant-se una descompensació molt marcada. Així encara es desconeix la potencialitat de l'àrea de Sant Iscle i Sant Cebrià de Vallalta, Hortsavinyà, el massís del Montnegre, la riera de Pineda i els seus voltants, la conca maresmenca de La Tordera... etc. Resulta increïble pensar que aquesta àrea no doni cap mena de dada prehistòrica per inexistència! ?.... Queda clar que són àrees que necessiten ser rastrejades acuradament i sistemàtica, la recerca s'imposa com a prioritat.

Pel que fa a la intervenció arqueològica al Maresme sobre temes prehistòrics, realment l'activitat ha estat minsa, des dels darrers 10 anys ençà podem comptar amb els dits d'una mà aquestes actuacions. Ben veritat és, com dèiem al principi, que la proporció de jaciments ibers i romans és força superior als prehistòrics i, per tant, les intervencions són majoritàriament per als períodes arqueològics més moderns. Això no deixa d'ésser un inconvenient per potenciar l'activitat vers l'àrea prehistòrica, ja que es deixa de banda la seva investigació per inèrcia. Altrament, els estudiosos i arqueòlegs locals tendeixen a preferir la investigació de temes més agraiets que el Maresme proporciona (món iber, món romà, ...), o bé, si un maresmenc es dedica a la prehistòria preferirà treballar sobre altres àrees més abundoses en dades (per exemple, al Vallès, al Pla de l'Estany, etc.). Estem, doncs, davant un cercle viciós, si no hi ha interès per part dels investigadors en la prehistòria maresmenca, hi haurà menys intervencions, i si hi ha menys intervencions menys interès té la comarca per a la investigació. I, de moment, ens trobem que la renovació de dades i interpretacions està frenada i l'estat de coneixements prehistòrics avança molt lentament.

SITUACIÓ ACTUAL DELS CONEIXEMENTS.

Fins fa poc, sempre s'havia comentat que la comarca del Maresme, relacionant-la amb el nom, havia tingut maresmes a la plana que la feien inhabitable en el període prehistòric, i això explicava la migradesa de dades. Però quedà clar que el nom de la comarca té origen alto-medieval i fa recordatori a l'òbvia façana marítima de l'àrea en qüestió (E. Albert, 1973, i O. Quadrada, 1978). No nego la possible existència de maresmes en àrees properes de rieres o altres llocs puntuals, però cal remarcar que el nom de la comarca no es relaciona amb embassament paludós, sinó al mar. Un altre tema a discutir és el nivell del mar i la seva oscil·lació durant el quaternari inicial sobre la costa, que podria haver afectat l'habitabilitat de la plana; caldria que aquest aspecte fos aclarit mitjançant estudis geològics acurats. Així desmitificaríem un tema fosc, i a l'hora esbrinaríem les possibilitats de troballa sobre el terreny, esdevenint una bona eina de treball. A tall d'orientació, sabem que a l'antic can Marchal, al casc urbà de Mataró, es trobà un enterrament en fossa a 6 metres de fondària, per la qual cosa podem dir que aproximadament al quart mil·lenni la plana era utilitzada pels homes del neolític mig. Reculant en el temps, a la finca de Cosme Salomó (Argentona, Ribas, 1952) s'exhumà a 20 metres de profunditat les restes d'un rinoceront, que probablement formava part de la fauna del període Würmià (84000-16000 BP), mentre que entre Caldes i Arenys de Mar es trobà restes d'un mamut, possiblement del mateix període que el rinoceront. Tot això ens dóna una idea de l'activitat natural i humana de l'àrea, i que per tant ens seria útilíssim poder reconstruir la situació geològica i paleo-ambiental que gaudia el Maresme durant el quaternari.

El tema de la reconstrucció física i ambiental durant el període prehistòric en la nostra comarca és de vital importància, ja que és un factor més que afectà l'establiment de les poblacions. Pocs investigadors han estat al cas sobre aquesta necessitat, malgrat que hi ha qui d'esquitllada comenta els dubtes que planteja la ignorància sobre el tema (R. Coll, 1987).

Un altre aspecte a destacar és la particularitat que presenta l'àrea del Maresme a la muntanya. Com Lleonart i Bassols (en premsa) ja havien esmentat, la naturalesa granítica de la serralada litoral i la climatologia de la zona afavoreixen els amuntegaments de pedres isolats que prenen formes capricioses, de tal forma que també es poden crear petits aixoplucs. Aquests refugis a nivell arqueològic tenen un gran potencial durant el període prehistòric. Sense anar més lluny, jaciments com *Els Roccs d'en Sardinyà* (fàcies cardial, Vilassar de Dalt) i *Els Roccs de Sant Magí* o *El Castellàs* (fàcies epicardial, Sant Andreu de Llavaneres) corresponen a aquests aixoplucs en amuntegaments en roques. I no només podien servir com a hàbitats, també podien usar-se com a llocs d'enterrament en altres períodes prehistòrics; és el cas de certs enterraments col·lectius a la vall de Banyamars (Ribas, 1963) o en enterraments d'incineració corresponents a una primera fase de les penetracions del grup de *Camps d'Urnes*, com és el cas de la cova de can Caimel a Sant Andreu de Llavaneres (Ribas, 1948).

Un cop més la naturalesa geològica del terreny incideix sobre la forma en què el poblament s'organitza; per tant cal parar atenció a aquestes particularitats pròpies de la comarca i que obren noves vies d'investigació.

Al Maresme, no totes les etapes de la prehistòria hi són ben representades, o bé no hi cap traça. Ens trobem que en certs períodes tenim una informació parcial dels pobladors, on uns aspectes són un xic coneguts mentre d'altres resten desconeguts, originant-se una visió parcial de cada moment.

Els vestigis paleolítics corresponen a elements solitaris, per exemple, una destral amigdaloide al Sot de l'Aigüerol (Lleonart, 1977), puntes aurinyacianes a Burriac o puntes de fletxa magdalenianes a Caldes d'Estrac (Coll, 1990). No tenim cap vestigi que correspongui a un hàbitat i que aquest justifiqui un poblament en algun moment del Paleolític a la comarca, i menys un enterrament. Tampoc no tenim cap rastre mesolític; recordem, però, que a la comarca veïna del Barcelonès, a can Butinyà (Badalona, J. Vicente, 1968) es trobà a nivell de vestigi isolat un palet pintat mesolític. En general, aquests vestigis solitaris no aporten massa informació; trobats majoritàriament a nivell superficial, podrien, en alguns casos, haver estat traslladats d'un punt originari llunyà a la comarca i ser extraviats per les nostres contrades. Fins a tal punt arriba la vaguetat d'aquests objectes.

El període neolític, almenys l'antic i el mitjà, és representat al Maresme, però del moment final a hores d'ara no en tenim cap referència. Malgrat això, al límit occidental, al jaciment d'*El Coll* (Llinars del Vallès, A. Martín, 1985) es localitzà un hàbitat veracià (corresponent al neolític final-calcolític). Jaciments del període antic són *Els Rocs d'en Sardinyà* (fàcies cardial, Vilassar de Dalt, Baldellou, 1972) i *Els Rocs de Sant Magí o El Castellàs* (fàcies epicardial, Llanereres, Lleonart 1982-83 i Bosch i Miró, 1991). Jaciments del període mig són els sepulcres en fossa a can Marchal i can Pineda (Mataró), can Llibre (Canyamars), Teuleria Boatella (Vilassar de Dalt) i can Jordana (Tiana) (Lleonart, 1977 i Coll, 1990). A la llum dels exemples citats, observem que en el moment antic només cataloguem hàbitats i en el neolític mig només sepulcres, això limita l'estat de coneixements sobre els pobladors del neolític a la nostra comarca.

El fenomen megalític només es troba representat per dolmens de cambra simple (la Pedra Gentil a Vallgorguina, la Roca d'en Toni, a Vilassar de Dalt, ...) i hi ha hipotètics menhirs (Vallromanés, Ribas, 1952), així com roques gravades (al Pla dels Forcs, López, 1989; i Parpers, Bassols i Lleonart, veure comunicació corresponent). Malauradament no s'ha trobat cultura material en els dolmens citats. Només constatem uns nous costums funeraris, però no sabem exactament quines comunitats construïren aquests megàlits.

Quant al període calcolític i a l'etapa del Bronze tenim notícies esparses, com possiblement els grups sepulcrales de can Cues i la urbanització Mar i Muntanya (Alella, Galera i Artés, 1975), les sepultures eneolítiques de Canyamars (Ribas, 1963), i troballes soltes de destrals de bronze (Ribas, 1963). Aquest és un altre període poc conegut i treballat a la comarca.

De l'etapa del bronze final-inici del ferro i procés d'iberització al Maresme només hem trobat llocs d'enterrament. Les dades d'aquests enterraments solen ser escasses. A primer cop d'ull distingim dues àrees d'ocupament per part dels nouvinguts pobles dels *Camps d'Urnes*. Per una banda, enterraren en coves de muntanya (cova de can Caimel, a Llanerres), i per altra també enterraren a la plana (ca l'Estrada, Argentona, Pérez, 1982-83). Exemples d'enterraments hallstàtics a la comarca en tenim fins i tot a Pineda (can Cua, Pons-Guri, 1943), però la majoria de troballes es concentra al sud del Maresme (can Caimel, ca l'Estrada, la Roca Llobatera, can Teixidor, Bòbila de la ctra. de Teià, Pins d'en Godó, Plana d'en Prat, cova Planes d'en Bassa, can Dori, can Boquet, Rajoleria Robert, estrats inferiors de Burriac i Cadira del Bisbe, veure Coll, 1987). Sobre poblaments hallstàtics només tenim la cita del Sr. Estrada (1967) a can Palau de Vallromanes, el qual no ha estat confirmat com a tal hores d'ara.

Queda palès, doncs, que els diferents períodes culturals prehistòrics al Maresme resten desdibuixats en força aspectes, i hi ha períodes una mica més ben assortits que d'altres que malauradament resten més foscos. Aquesta situació genera altrament més dubtes i interrogants.

Per exemple, a Catalunya, pel que fa al fenòmen megalític, Rauret (1978) comenta que es dona un moviment paral·lel d'enterrament col·lectiu en coves, acompanyat d'una cultura material semblant a l'aparegut als megàlits, i cita el cas de can Cues a Alella com un exemple d'aquest fenòmen. Cal recordar que can Cues es cataloga com un enterrament en fossa, no és exactament una cova. Davant aquesta excepcionalitat de can Cues, potser també podríem incloure els enterraments col·lectius eneolítics entre roques de Banyamars (Ribas, 1952, 1963) com a formes alternatives d'enterrament paral·leles als megàlits. Fins i tot Ribas (1963) comenta que aquests enterraments de Banyamars li semblen una imitació als mateixos megàlits. Queda, doncs, un interrogant obert entorn aquest tema.

Un altre aspecte que genera aquest desdibuixament dels períodes prehistòrics és la dificultat en comprendre com evolucionaren els pobladors del Maresme d'un estadi cultural a l'altre, com el món indígena acceptava nouvinguts i com també generava la seva pròpia evolució, a la vegada que també se'ns fa difícil d'entendre com s'adaptaven les possibles poblacions nouvingudes a aquestes contrades.

A vegades comptem amb dades molt migrades de l'adaptació de nous pobles en el territori. Un exemple seria el pas de la societat indígena del bronze mig-recent, de la qual quasi bé no en tenim dades, vers una nova societat ja mesclada amb les aportacions de la cultura dels *Camps d'Urnes*. El període del bronze final-ferro inicial i avançat també torna a ser font de dubtes quan volem saber quins van ser els mecanismes que facilitaren la iberització de la comarca, per exemple, comptem amb dades soltes com la cova excavada al sauló sota habitacions ibèriques de Burriac (Ribas, 1963) que podrien correspondre a un moment previ a la formació del poble iber, o bé, anant més enllà dels límits del Maresme, a can Mora (Badalona, Guitart, 1971) hi ha una sitja dels segles VII-VI a. C. al bell mig de la plana amb material

hallstàtic tardà, indicant una explotació agrícola que preannuncia un sistema d'explotació del sòl similar al que tingué el món ibèric. En aquest cas, se'ns manifesta una evolució d'un substrat previ vers noves formes d'organització, però aquestes dades no són prou significatives per copsar en conjunt aquest canvi cultural.

I així podríem continuar enunciant més punts foscos a resoldre de la prehistòria maresmenca, fins a quasi bé l'infinit, però només apuntem uns quants problemes bàsics, essent conscients que ens deixem d'altres per dir tan interessants o més que els que hem citat.

EL FUTUR DE LA INVESTIGACIÓ PREHISTÒRICA COMARCAL.

Fins ara hem vist dos aspectes de la prehistòria del Maresme, un és l'evolució interna de la investigació i els punts claus que la conformen i l'altre són els dubtes que actualment tenim per reconstruir el panorama prehistòric. El primer aspecte correspon a una realitat local, el segon a una problemàtica que potser en altres àrees geogràfiques és similar, i, per tant, no és exclusiva per al Maresme. Bàsicament doncs, ens centrarem a plantejar possibles solucions o vies per redreçar la investigació local, que com ja comentàvem en el segon apartat compta amb diversos handicaps.

Bàsicament hem de tenir en compte dues vertents per rehabilitar la investigació prehistòrica. Per una banda, els estudiosos i grups locals especialitzats haurien d'autoincentivar l'interès de recuperar el que ja es té de patrimoni catalogat i a l'hora fomentar la recerca de nous vestigis. Tots ells són els motors que podrien esbrinar l'abast de la nostra prehistòria i així crear un àmbit competitiu davant altres períodes ja més representats (món iber, món romà). Per altra banda, la recerca hauria de ser més intensa en les àrees on la informació encara és nul·la o minsa (especialment al nord de la comarca). També caldria sensibilitzar les institucions perquè ajudessin aquests investigadors i grups especialitzats, oferint i posant els medis, especialment per a la recerca, la qual pot resultar ingrata i difícil. Els medis poden abastar tant l'àmbit legal, com el tècnic o l'econòmic. Es tractaria doncs, de realitzar una activitat simbiòtica entre els investigadors i les agrupacions locals per un cantó, i les institucions (locals, comarcals i nacionals) per altre, que haurien de saber agermanar-se per cobrir un buit informatiu existent en la prehistòria maresmenca.

Cal valorar i fomentar els investigadors i els grups locals. La base d'aquesta gent la componen afeccionats de tota la vida, els llicenciats i els estudiants que normalment s'uneixen amb l'entusiasme d'un objectiu comú i de forma desinteressada. Són aquesta gent els qui fan recerca i tanmateix forneixen l'equip humà necessari en una intervenció arqueològica de qualsevol signe, com també són els qui aporten idees i hipòtesis repensant en les dades que tenim i en la informació que encara ens cal obtenir. És necessari que l'empenta d'aquesta gent no es deixi morir per manca de nord o de medis i ajudes exteriors. Per si sols poca efectivitat poden tenir, i és una desgràcia que els seus esforços es desaprofitin. Com dèiem, són els motors que poden reconstruir, en la mesura del possible, la prehistòria maresmenca, però també és una realitat que necessiten energia per funcionar, i aquesta només la poden subministrar les institucions.

Com apuntàvem en el capítol de condicionants de la investigació prehistòrica, els estudiosos locals no es concentren en tractar períodes més reculats per manca d'atractius respecte als períodes iber i romà. Però fent una revisió de la situació de la prehistòria d'aquí, ens adonem que se'ns obre un camp de treball molt ample amb força interrogants a esbrinar (des de l'àmbit paleo-ambiental, com l'evolució dels grups cultural, etc.). Hi ha pendent una tasca de base a realitzar que pot fer-nos replantejar si realment li manquen atractius a la prehistòria comarcal. Un altre repte és actualitzar les eines d'investigació, fent-ne servir de noves i més efectives que ens aportin més dades de les que convencionalment obtenim, i per tant cal obrir les portes a les noves tecnologies al servei de l'arqueologia (estudis geològics, reconstruccions ambientals, etc.).

Davant el nou camp de possibilitats que presenta la prehistòria local, seria bo que existís una tribuna on es poguessin adreçar els investigadors per plantejar les necessitats de la investigació, línies de recerca, i on divulgessin els seus resultats. Seria potser un plantejament, a hores d'ara, utòpic, ja que cal crear abans el caliu d'investigació. Aquesta tribuna serviria per coordinar i unificar els esforços vers un objectiu comú, el de potenciar la prehistòria local. Aquesta tribuna o medi pot ser una publicació especialitzada, com un congrés-col·loqui, com un centre dedicat a la prehistòria comarcal, que ajudés a coordinar i estalviar la dispersió dels esforços. Perquè també és ben cert que si els grups d'investigació han de treballar, també han de tenir un punt de referència on donar a conèixer els seus avanços. No podem estar investigant perquè la tasca quedi a les fosques, ans al contrari, aquesta feina ha de veure la llum perquè realment serveixi per anar més lluny.

Així doncs, per encarar el futur de la prehistòria local cal que els grups locals i els investigadors per lliure es motivin per a contestar els interrogants actuals, com també cal que les institucions fomentin aquests grups i investigadors. Per altra banda, tots aquests esforços han de ser exposats en públic d'una forma o altra, i de forma diferenciada a altres períodes arqueològics, ja que les necessitats i exigències de l'arqueològica prehistòrica tenen bases distintes. Només l'exposició pública de la investigació prehistòrica pot fer renovar l'estat de coneixements.

Seria tot un èxit si aquesta comunicació servís per fer reflexionar les parts implicades en l'assumpte i pogués generar sortides que ajudessin a revifar la prehistòria local. El que he exposat fins ara no vol ser una darrera paraula, només vol ser una proposta que es podria millorar, o bé ampliar, i d'alguna manera enceti una nova sensibilitat més activa sobre el tema.

Imma Bassols i Fernàndez

BIBLIOGRAFIA.

- AA.VV. *Carta dels vestigis arqueològics del terme municipal de Mataró*. Museu Municipal de Mataró, 1977.
- ALBERT, E. *D'Iluro a Mataró. El Maresme del segle V al segle XIII*. Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró, 1973.
- BALDELLOU, V. *El yacimiento prehistórico del Roc d'en Sardinyà, Sant Genís de Vilassar. Pyrenae*, 8. Barcelona, 1972.
- BASSOLS, I.; LLEONART, R. *La pedra gravada de Parpers (Argentona, El Maresme)*. Comunicació presentada a la IX Sessió d'Estudis Mataronins del Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró.
- BOSCH, J.; MIRÓ, J.M. *El recinte del Castellàs o Rocs de Sant Magí (Sant Andreu de Lllaneres)*. Campanya d'excavació setembre, 1986. Laietània, 6. Mataró, 1991.
- COLL, R. *El poblat ibèric de la Cadira del Bisbe (Premià de Dalt, El Maresme): història de la investigació i estat de la qüestió. Les nostres arrels*, núm. 2. Premià de Mar, 1987.
- COLL, R. *Breu síntesi de la prehistòria del Maresme (I): Del Paleolític al Neolític final. Quaderns Grocs*, IV. Premià de Mar, 1990.
- ESTRADA, J. *La 'Lauro' monetal y el hallazgo de Cánoves (Barcelona)*. Ampurias XXIX. Barcelona, 1967.
- GALERA, LI.; ARTÉS, S. *Notes històriques de la Parròquia de Sant Feliu d'Allella*. Allella, 1975. Segona Edició.
- GUITART, J. *Algunas observaciones sobre los materiales de la Primera Edad del Hierro procedentes de la 'Bóvila de Can Mora' y depositados en el Museo de Badalona*. Amistad, 22. Badalona, 1971.
- LLEONART, R. *Estudi de poblament prehistòric a la Serra del Montalt (Maresme)*. *Información arqueológica*, 6. Barcelona, 1971.
- LLEONART, R. *Una destrala de mà al 'Sot de l'Aigüerol'*. *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i El Maresme*, núm. 2. Mataró, 1977.
- LLEONART, R. *Vestigis de la civilització del 'Sepulcres de Fossa' al Maresme*. *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i El Maresme*, núm. 2. Mataró, 1977.
- LLEONART, R. *El jaciment epicardial del Castellàs, Rocs de Sant Magí, a Lllaneres (El Maresme)*. *Laietània* 2-3. Mataró, 1982-83.
- LLEONART, R.; BASSOLS, I. *El Castellàs: una estructura d'hàbitat del neolític antic*. Comunicació presentada al IX Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Andorra-Puigcerdà, 1991 (en premsa).
- LÓPEZ, J. *Les bruixes de Vallgorguina i el dòlmen de 'Pedra Gentil'*. Vallgorguina, 1989.

- MARTÍN, A. *De la cultura de los Sepulcros de fosa al grup de Veraza en el Vallès. Estudios de la Antigüedad*, 2. Bellaterra, 1985.
- PÉREZ, J. *Els vasos hallstàtics d'Argentona. Laietània*, 2-3. Mataró, 1982-83.
- PONS-GURI, J.M. *Hallazgos en las proximidades del acueducto de Pineda. Ampurias*, V, 1943.
- QUADRADA, O. *A l'entorn del primer document sobre Alarona. Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, 5-6. Mataró, 1978.
- RAURET, A.M. *La civilització dels megàlits i les coves sepulcrales. Història de Catalunya*, núm. I. Salvat. Barcelona, 1978.
- RIBAS M. *Una cova hallstàtica a Sant Andreu de Llavaneres. Museu. Mataró*, 1948.
- RIBAS, M. *El poblament d'Ilduro. IEC. Mataró*, 1952.
- RIBAS, M. *Els orígens de Mataró. Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró*, 1963.
- VICENTE, J. *Unes mostres d'art prehistòric. Puig Castellar*, núm. 8. Sta. Coloma de Gramanet, 1968.